

Вступ. Фінансова та виробнича стабільність роботи підприємств значною мірою залежить від структури обігових засобів. Структура обігових засобів неоднорідна як на підприємствах різних галузей так і всередині однієї галузі. Це зумовлено рівнем спеціалізації підприємств, часткою продукції, що випускається запакованою, географічним розташуванням, характером технологічного процесу та ін. На структуру обігових засобів підприємств однієї і тієї ж галузі впливають різні фактори: дотримання технологічних норм витрат сировини, належна організація її зберігання, скорочення витрат палива та допоміжних матеріалів, зниження витрат упакування і застосування більш дешевих пакувальних матеріалів. Тому дослідженню структури та складу обігових засобів слід приділяти велику увагу при здійсненні оперативної діяльності на підприємстві.

Постановка проблеми. Вивчення структури обігових засобів має важливе значення для визначення шляхів їх використання. Аналіз і порівняння структури обігових засобів дають змогу виявити резерви поліпшення виробництва в галузі технології, організації виробництва, економії сировинних і матеріальних ресурсів. Велика увага процесам, пов'язаних з управлінням обігових засобів, приділялась такими західними вченими, як Д. Рікардо, А. Сміт, Є. Брігхем, К. Ван. Хорн. У цьому ж напрямку матеріали вивчалися такими українськими та російськими вченими як І. Балабанов, О. Бандурка, І. Бланк, В. Гриньова, М. Дороніна, В. Ковальов, А. Поддєрьогін, Н. Самсонова, О. Стоянова та ін.

Результати дослідження. Для більш чіткого окреслення поставленого проблемного питання визначимось з сутністю основних понять “склад” та “структура” обігових засобів.

Склад обігових засобів – це сукупність окремих елементів оборотних виробничих фондів і фондів обігу. Склад обігових засобів у різних галузях господарської діяльності може мати певні особливості.

Таким чином, у виробничій сфері основні статті оборотних засобів – це сировина, основні матеріали, незавершене виробництво, готова продукція. В окремих галузях промисловості є статті обігових засобів, що характерні лише для них (металургійна, будівельна).

Структура обігових засобів – це питома вага вартостей окремих статей обігових засобів виробничих фондів і фондів обігу в загальній сумі обігових засобів. Структура обігових засобів має значні коливання в окремих галузях господарської діяльності. Вона залежить від складу і структури витрат на виробництво, умов поставки матеріальних цінностей, умов реалізації продукції (виконання робіт, надання послуг), проведення розрахунків. У легкій і харчовій промисловості характерною особливістю є значна матеріаломісткість продукції. Отже, високою є питома вага обігових засобів у запасах сировини і основних матеріалів. Зміни в управлінні економікою з початку становлення державності в Україні суттєво вплинули на структуру обігових засобів промислових і непромислових підприємств. [5]

Якщо розглядати обігові засоби з точки зору їх складу, то згідно II розділу Форми 1 “Баланс” – “Оборотні активи”, серед них виділяють наступні складові:

- запаси (виробничі запаси, незавершене виробництво, готова продукція, товари відвантажені та ін.);
- дебіторська заборгованість короткострокова та довгострокова;
- короткострокові фінансові інвестиції;
- грошові кошти (в тому числі в національній та іноземній валюті);
- інші оборотні активи.

Обігові кошти характеризуються наступними позитивними особливостями:

високим ступенем структурної трансформації, у результаті якої вони легко можуть бути перетворені з одного виду в інший при регулюванні товарного і грошового потоків в операційному процесі;

великою пристосовністю до змін кон'юнктури товарного і фінансового ринків – вони легко піддаються змінам у процесі диверсифікованості операційної діяльності підприємства;

високою ліквідністю, за необхідності значна їх частина може бути конвертовано в грошові активи, необхідні для поточного обслуговування операційної діяльності в нових її варіаціях;

легкістю управління, оскільки основні управлінські рішення, пов'язані з їх обігом, реалізуються протягом короткого періоду часу [1].

Разом з тим їм властиві наступні недоліки:

частина обігових активів, що перебувають у грошовій формі й у формі дебіторської заборгованості, значною мірою схильна до втрати вартості в процесі інфляції;

тимчасово вільні (які перевищують потребу) обігові активи практично не генерують прибутку (крім вільних коштів, що можуть бути використані в короткострокових фінансових вкладеннях), крім того, зайві запаси товарно-матеріальних цінностей не тільки не генерують прибутку, але й спричиняють додаткові витрати на їх збереження;

запаси обігових товарно-матеріальних цінностей у всіх їхніх формах схильні до постійних втрат у зв'язку з природним збитком;

значна частина обігових активів піддається ризику втрат у зв'язку з несумлінністю партнерів по господарським операціям, а іноді й персоналу [1].

З метою більш глибокого аналізу доцільно згрупувати обігові активи за ступенем ліквідності (можливістю швидко реалізовуватись). Наприклад кошти на розрахункових рахунках більш ліквідні, ніж незавершене виробництво або застаріла готова продукція, крім того слід враховувати область використання тих чи інших активів, адже деякі активи можуть використовуватись з певною метою, а інші мають багатофункціональне призначення (наприклад готівка, поточні фінансові інвестиції). Чим більша вартість низьколіквідних активів тим нижча

ліквідність підприємства, тому докладне вивчення складу та структури обігових засобів та ефективне управління ними дає змогу управляти платоспроможністю та ліквідністю підприємства.

Таблиця 1

Ступінь ліквідності оборотних активів

Ступінь ліквідності	Групи обігових засобів
Низький рівень ліквідності	Тварини на вирощуванні та відгодівлі Незавершене виробництво Резерв сумнівних боргів Дебіторська заборгованість по розрахункам з бюджетом Інша поточна дебіторська заборгованість Інші оборотні активи
Середній рівень ліквідності	Виробничі запаси Дебіторська заборгованість за виданими авансами Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги Поточні фінансові інвестиції
Високий рівень ліквідності	Готова продукція Товари відвантажені Дебіторська заборгованість із внутрішніх розрахунків Грошові кошти та їх еквіваленти в національній та іноземній валюті

Отже, аналізуючи вищевикладений матеріал можна сказати, що при проведенні оперативного аналізу обігових засобів підприємства, існує можливість вчасно та адекватно реагувати на зміни у структурі обігових

активів різного ступеню ліквідності і намагатися маневрувати таким чином, щоб збільшувати питому вагу обігових активів, що мають більш високий рівень ліквідності, що буде сприяти більш стійкому фінансовому положенню підприємства на ринку.

У кожній галузі промисловості, а всередині галузі у кожного підприємства, залежно від номенклатури продукції, що випускається, особливостей організації виробничого процесу, умов постачання і збуту, розрахунків, місцезнаходження постачальників і споживачів, структури витрат на виробництво формуються свої склад і структура обігового капіталу.

Так хлібопекарська промисловість відноситься до матеріалоемких галузей, тому основна кількість обігових засобів зосереджена в запасах сировини, основних, допоміжних матеріалах та паливно-енергетичних ресурсах. Для більш комплексного аналізу структури обігових засобів хлібопекарських підприємств, розглянемо їх структуру на прикладі деяких підприємств АТ “Київхліб” за 2005 рік.

Таблиця 2

Структура обігових засобів АТ “Київхліб” за 2005 рік

Елементи обігових засобів	Сума, тис. грн.	Структура, %
Запаси	14535,7	43,16
Дебіторська заборгованість	15350,1	45,57
Грошові кошти та їх еквіваленти	3192,5	9,48
Інші оборотні активи	603,8	1,79
Всього	33682,1	100

За аналізований період значно підвищився ризик несвоєчасного повернення дебіторської заборгованості, про що свідчить велика частка дебіторської заборгованості за відвантажену продукцію (45,57%), споживачами якої є бюджетні організації та інші споживачі з низькою платоспроможністю.

Хлібопекарські підприємства не мали достатніх коштів на розрахункових рахунках для авансування їх у кругообіг (9,48%), внаслідок чого відбулося уповільнення кругообігу обігових засобів і втрати підприємствами платоспроможності через вилучення найбільш ліквідних активів з їх складу за рахунок неякісної дебіторської заборгованості (сумнівної та безнадійної), крім того хлібопекарські підприємства не докладають жодних зусиль щодо скорочення дебіторської заборгованості (не використовують штрафних чи інші адміністративних і фінансових санкцій). Також результатом збільшення питомої ваги дебіторської заборгованості в загальному обсязі обігових засобів є те, що відбувається затримка грошових надходжень від реалізації продукції, і в результаті підприємство втрачає можливість поповнити свої обігові засоби в необхідному обсязі.

Розглядаючи структуру обігових засобів АТ “Київхліб” за 2005 рік можна виділити деякі особливості притаманні хлібопекарській галузі. Оскільки певна частка виробленої продукції реалізується за регульованими цінами і спрямована на всі прошарки населення надходження коштів від реалізації даних видів продукції проходить регулярно.

Залежно від особливостей спожитої сировини, видів виробленої продукції, організації процесу надходження сировини і матеріалів, реалізації продукції, терміну виробничого і фінансового циклу, тощо можна виділити особливості в структурі обігових засобів за видами виробництв. Таким чином при виробництві хлібобулочних виробів, найбільша частка обігових засобів знаходиться у відвантаженій продукції та дебіторській заборгованості по розрахунках, тоді як при виробництві сухарно-бубличної продукції, вона набагато менша оскільки дані види продукції мають довший термін реалізації. Порівняно з іншими галузями у хлібопекарській промисловості, досить невелику питому вагу у

структурі обігових засобів становить незавершене виробництво.

Однак дана картина не досить чітка в зв'язку з великою питомою вагою дебіторської заборгованості, недоліками щодо формування структури оборотних засобів, яка відбиває їх майновий стан. Це пояснюється погано налагодженою роботою з контрагентами, відсутністю на підприємствах фінансового планування та принципів кредитної політики по відношенню до покупців продукції. Наприклад для контрагентів, що вчасно розраховуються, можна надавати знижки, а для тих, що не виконують зобов'язання вчасно запроваджувати штрафні санкції.

Дебіторська заборгованість (ДЗ) підприємств – найбільш значний за величиною і найпроблемніший на сьогодні елемент обігових коштів: адже від розміру й швидкості обороту ДЗ прямо залежить наявність коштів у підприємства. Тому варто виділити ті основні заходи до яких рекомендують вдаватися сьогодні, з метою управління ДЗ:

визначення гарантій, під які дається кредит (відкритий рахунок чи вексель);

визначення надійності покупця чи ймовірності оплати отриманих ним від підприємства товарів;

обчислення суми кредиту, що надається кожному покупцю. У даному випадку, як правило, здійснюються розрахунки, засновані на ймовірності оплати покупцем товару, можливості повторення замовлень, вартості вигод, отриманих від оплати товару і збитків, завданих його несплатою;

обґрунтування політики «збору» ДЗ (використання факторингу). За певну плату підприємство може передати право на одержання грошей по

ДЗ спеціалізованій фірмі. Така фірма може або забезпечити збір, страхування і фінансування ДЗ, або сприяти стягненню простроченої дебіторської заборгованості і страхуванню сумнівних боргів.

Розробивши загальний підхід до управління дебіторською заборгованістю, підприємство втілює його в життя, за допомогою комплексної програми, щодо управління структурою обігових засобів.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що структура обігових коштів і джерел їх формування складається під впливом кризових процесів, що відбуваються в економіці України, не повною мірою відповідає вимогам ефективного ведення господарства в умовах ринку. Це обумовлено відсутністю науково обґрунтованих розробок ринкових методів управління виробництвом, у тому числі оборотним капіталом, не розробленістю оціночних показників ефективності використання оборотного капіталу, визначення внутрівиробничих потреб в оборотному капіталі і так далі.

Для провадження ефективної господарської діяльності підприємств хлібопекарської галузі, головним напрямком управління підприємством є розробка заходів щодо оптимізації структури обігових засобів, це дозволить прискорити їх кругообіг, відкоригувати їх структуру за допомогою управління дебіторською заборгованістю, що займає велику частку в структурі обігових засобів. Для оптимізації структури, вона повинна відповідати певним вимогам:

забезпечення достатнього рівня ліквідності оборотних активів, оскільки від цього залежить платоспроможність підприємства за фінансовими зобов'язаннями;

забезпечення мінімізації втрат оборотних засобів в процесі їх використання в умовах інфляції;

забезпечення раціонального розміщення оборотних засобів між сферами функціонування шляхом скорочення питомої ваги сумнівної дебіторської заборгованості в сфері обігу.

Таким чином слід розподіляти оборотні засоби за ступенем ліквідності та важливістю їх елементів та формувати структуру обігових активів в залежності від пріоритетів підприємства, що забезпечить їх ефективне використання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баканов М.И., Шеремет А.Д. Теория экономического анализа, Изд. 3-е, перераб., – М.: "Финансы и статистика", 1995.– 288 с.
2. Гришова І.Ю. Структура оборотних засобів молокопереробних підприємств // Економіка АПК. – 2002. № 5. – с. 99.
3. Клочан В.П., Костаневич Н.І. Що показав аналіз запасів // Економіка АПК. – 2003. № 12. – с. 106.
4. Стоянова Е.С., Быкова Е.В., Бланк И.А. Управление оборотным капиталом / Под ред. Е.С. Стояновой – М.: Перспектива, 1998. – 124 с.
5. Фінанси підприємств: Підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2002. – 571 с.